

Proposta didàctica
per al tractament
d'imatges i missatges
sexualitzats del
reggaeton en
adolescents

AINA MARIA DURAN MESTRE

Aina Maria Duran Mestre

Pedagoga, estudiant del Màster en Intervenció amb Menors i Família a la Universitat de les Illes Balears. Tècnica de Fundació RANA (*Xarxa d'Ajuda a Nins Abusats*) dins l'àmbit de prevenció d'abús sexual a nins, nines i adolescents. Ha treballat com a tècnica territorial de FAPMI (*Federació d'Associacions per a la Prevenció del Maltractament Infantil*) i a Casal Petit, entitat de dones en risc d'exclusió social. Va rebre l'any 2016 el premi d'investigació en estudis de gènere del grup 9 universitats (G-9) en la categoria de millor treball de fi de grau titulat: Proposta didàctica per al tractament d'imatges i missatges sexualitzats del reggaeton en adolescents.

Resum

En els darrers anys la societat ha canviat de manera dràstica i encara ara analitzam en quina situació ens trobam. Ha canviat la manera de relacionar-se, comunicar-se... però sobretot, ha canviat la manera de ser adolescent. En aquest article es pretén fer confluïr l'adolescència, com una etapa vital plena de canvis i el reggaeton com un dels gèneres musicals més consumits en aquesta etapa evolutiva.

La investigació amb la qual es basa aquest article fou guardonada amb el premi d'investigació en estudis de gènere del grup 9 universitats (G-9) en la categoria de millor treball de fi de grau, i està constituïda per tres procediments: la fonamentació teòrica, per poder endinsar-nos dins les dues temàtiques anomenades, l'anàlisi de cançons i videoclips de manera qualitativa mitjançant Nvivo i una consulta a persones expertes, encaminada a dissenyar una proposta didàctica per poder parlar d'aquest tema als qui són adolescents.

En aquest article, parlaré sobre la manera d'acostar-nos a les persones adolescents per poder parlar sobre el reggaeton, com un gènere polèmic i que és motiu de debat social: desigualtat? masclisme? *girl power*? empoderament?

L'objectiu central d'aquesta proposta és cultivar l'esperit crític entre aquest col·lectiu, i crear petites iniciatives que es podrien plantejar com a components d'una educació sexual integral. La necessitat d'oferir una educació sexual és urgent, ja que avui dia moltes de les problemàtiques que es troben en relació amb el jovent resulten estar relacionades amb aquesta esfera vital (consum de pornografia, assetjament al col·lectiu LGTB...). Tot i que actualment caminam cap a millorar l'educació sexual que se'ls ofereix, encara queda molt per fer.

Paraules clau

Adolescència / Música / Reggaeton / Confluència / Educació sexual.

Resumen

En los últimos años la sociedad ha cambiado de manera drástica y a día de hoy seguimos analizando en que situación nos encontramos. Ha cambiado la manera de relacionarse, comunicarse... pero sobre todo, la forma de ser adolescente. En este artículo se hace confluïr la adolescencia como una etapa vital llena de cambios y el reggaeton, como uno de los géneros musicales más consumidos en esta etapa evolutiva.

La investigación en la que se basa este artículo fue galardonada con el premio de investigación en estudios de género del grupo 9 universidades (G-9) en la categoría de mejor Trabajo de fin de grado, y está constituïda por tres procedimientos: La fundamentación teórica, para poder conocer los dos conceptos principales, el análisis de canciones videoclips de manera cualitativa mediante Nvivo y una consulta a expertos, con la finalidad de diseñar una propuesta didáctica para hablar de este tema con adolescentes.

En este artículo, hablaré sobre de qué manera debemos acercarnos a los adolescentes para hablar sobre el reggaeton, como un género polémico y que genera debate: ¿desigualdad? ¿machismo? ¿*girl power*? ¿empoderamiento?

El objetivo central de la propuesta es fomentar el espíritu crítico en este colectivo, y de esta manera crear pequeñas iniciativas integrantes de una educación sexual integral. La necesidad de ofrecer una educación sexual es urgente, ya que a día de hoy identificamos muchas problemáticas en relación a los adolescentes y a esta esfera vital (consumo de pornografía, acoso al colectivo LGTB...). Aunque actualmente caminamos hacia la mejora de la educación sexual para los jóvenes todavía queda mucho por hacer.

Palabras clave

Adolescencia / Música / Reggaeton / Confluencia / Educación sexual.

1. Contextualització i fonamentació teòrica

No podem negar que la societat ha canviat molt en poc temps i, encara ara, estam atordits intentant analitzar quin és el funcionament actual. Aquesta comunitat globalitzada, en constant moviment i saturada d'informació és el present. Ens transformam d'una manera tan ràpida que en moltes ocasions no tenim temps d'entendre el que passa davant nostre. Aquesta ruptura de la dinàmica social ha provocat un canvi dràstic en la manera de viure, comunicar-se, relacionar-se i entendre el món i és per això que ens trobam davant un canvi en la manera de créixer i fer-se adult.

L'adolescència com a concepte és una construcció social. El pas del temps, el bagatge cultural, ideològic, entre molts altres aspectes, fan que la nostra mirada cap aquest col·lectiu es transformi i es modela des d'una nova visió on s'uneix la ruptura de la dinàmica social i el pas de la infantesa a l'adulthood com un procés de creixement personal (Dávila, 2004).

Actualment, ens trobam sotmesos dins una activitat constant d'innovació i d'avanç tan accelerada que se'ns escapa de quina manera creix un infant dins aquest món i, sobretot, de quina manera neix una nova identitat davant l'individu i la seva vivència, la seva educació, comunicació, relació amb els iguals i la forma de preparar-se per ser adult.

La generació Z ha experimentat molts de canvis. Un dels més destacables s'ha esdevingut a causa de l'extensió d'Internet, ja que ha creat un nou espai de socialització, comunicació i relació per aquest col·lectiu, experi-

mentant un gran impacte en les sinergies entre individus (Álvarez, Heredia i Romero, 2019). Les xarxes socials, la missatgeria instantània, els telèfons intel·ligents o la connectivitat són elements que es troben en el nostre dia a dia i que obren les portes a accedir al món d'una manera diferent. Internet ens ha permès accedir a informació i a nous aprenentatges, i ha creat una nova identitat en aquests aspectes, però també ha tornat una font d'oci i consum a cop de clic (Viñals, 2016).

L'oci i el consum són dos conceptes lligats a causa del canvi generacional que hem patit i el model econòmic actual entre molts altres factors. El consum de masses és una actualitat que ha afectat els processos individuals i socials, i per consegüent, les sinergies que s'estableixen entre les persones i el funcionament quotidià (Injuve, 2016). El consum de jocs en línia, les xarxes socials, les plataformes de reproducció en continu (*streaming*)... són activitats de consum que formen el dia a dia dels adolescents.

La música és un element de consum que forma un binomi inseparable juntament amb l'adolescència. Aquests dos conceptes estableixen una relació simbiòtica molt important, ja que la música resulta un pilar fonamental dins el creixement de la persona. La música aporta i reforça aprenentatges que s'experimenten dins aquesta etapa vital i incideixen directament dins la construcció de la identitat i la formació del jo entre moltes altres fites determinants en el procés de creixement (Oriola i Gustems, 2015).

Si feim confluïr adolescència i música podem veure que la indústria musical i tot el que l'entramat d'estils

i gèneres musicals ofereixen i faciliten una via perquè l'individu pugui identificar-se i construir la seva personalitat i a poc a poc anar cobrint la necessitat de l'adolescent de sentir-se acceptat i acollit en un grup d'iguals i d'aquesta manera assegurar-ne el consum. En aquesta relació estreta entre ambdós conceptes hi sorgeix una relació de traspàs de valors com l'èxit, els cànons de bellesa, els diners... i és aquí on neix una preocupació: La indústria musical ofereix el que els adolescents demanen o és aquesta que té el poder per incidir en ells? (Ruiz, 2015)

Actualment, un dels gèneres més consumits pel jovent adolescent i amb un alt grau de difusió a través dels mitjans de comunicació de masses, és el reggaeton. A diferència d'altres gèneres, com el rock o el punk, el reggaeton no ofereix als consumidors cap classe de proposta social (manera de viure, pensar...) sinó que sorgeix com una moda actual mantinguda pel gust de la població juntament amb el que aporta als adolescents: un sentit de pertinença, identitat i proximitat entre iguals (Martínez, 2014).

Aquest gènere musical que al·ludeix de manera implícita i explícita a la sexualitat presenta ritmes i lletres repetitives, caracteritzades per un llenguatge col·loquial, sexualitzat, ple de modismes populars i rimes que inciten i fan referència a l'erotisme mitjançant marcades al·lusions sexuals des de la perspectiva del doble sentit i omissió del subjecte. L'ús d'un llenguatge de carrer, clar i de procedència social juntament amb el ritme aferradís de les cançons són considerats aspectes molt significatius que fan que aquest estil hagi tengut tant auge entre la població

adolescent (Penagos, 2012). Les temàtiques que toca estan molt relacionades amb el món femení i el sexe i totes les maneres de relació i comunicació entre ambdós conceptes. La sexualització de la dona, així com la imatge que se'n dona resulta un discurs rellevant juntament amb els mecanismes de relació i comunicació entre homes i dones, cosa que deixa entreveure una violència simbòlica que recau dins un sistema perpetu patriarcal (Martínez, 2014).

Aquesta lògica d'organització social fomenta una visió de desigualtat de poder, ofereix connotacions violentes, físiques, patrimonials i simbòliques a les relacions entre homes i dones, dona superioritat a l'home i redueix la figura femenina com un element sexual (Bourdieu, 2003).

No obstant això, i amb el pas del temps, ha nascut sota el concepte de reggaeton feminista un corrent en què és la figura femenina productora i cantant d'aquest gènere musical. Aquest fet, ha fomentat que la dona des d'una altra perspectiva oposi resistència vers la concepció exposada anteriorment gràcies al canvi de concepció de l'aspecte sexual i de les qüestions de gènere mitjançant l'apropiació. En el moment en què la figura femenina incideix dins aquest gènere es posa a debat el reggaeton com a espai d'empoderament, un espai on poder ser una mateixa, lliure de prejudicis i un espai on donar un altre sentit al moviment del cos, i d'aquesta manera fomentar l'autoestima i, sobretot, obrir un canal on reivindicar missatges feministes i de *girl power* (Hagner, 2019).

En general, podem concebre que

l'entrada del reggaeton dins la societat i els circuits comercials ha suposat un xoc cultural, de classes socials i també, un xoc de maneres de pensar i actuar. El reggaeton i la seva polèmica, juntament amb molts altres temes que es troben en el punt de mira, com l'increment del consum de pornografia per part de menors d'edat (Ballester, Orte i Pozo, 2014), els nombrosos casos d'assetjament a persones LGTB (Garaigordobil i Larrain, 2020) o les estadístiques d'infants i adolescents víctimes d'abusos sexuals (Benavente, Casado, Orte i Ballester, 2016), entre molts altres, resulten ser notícies del dia a dia i posen a la vista la gran necessitat d'oferir educació afectiva i sexual, i així pal·liar i abordar les problemàtiques que s'han anomenat.

Tal com es planteja al programa d'educació afectiva i sexual en l'àmbit educatiu "Amb tots els sentits" (Govern de les Illes Balears, 2020), l'educació sexual és un procés complex que s'inicia amb el naixement i acaba amb la mort. És una esfera vital que es construeix al llarg de tota la vida en què intervenen canvis i aspectes biològics, psicològics, socials i culturals que s'han de contemplar dins aquest creixement per poder aconseguir una vida saludable que inclogui la salut sexual com un element més que contribueix al benestar de l'individu.

El concepte de salut sexual vetla pel benestar integral de l'individu en tots els nivells, des de la salut física i reproductora fins als vincles que formam amb la gent que ens envolta, entre molts altres aspectes i és per això, que per aconseguir aquesta fita l'individu té la necessitat d'adquirir habilitats i competències que el facin

créixer com a ésser social i poder arribar a l'autonomia mitjançant l'esperit crític i les capacitats que presenta (OMS, 2018).

La sexualitat és una esfera inherent als individus que intervé en diverses dimensions del desenvolupament humà i és per això que ha de resultar un aspecte més a contemplar dins l'educació. A causa del nostre passat cultural, religiós o ideològic aquesta competència ha quedat en un altre pla, o simplement, lligada a aspectes fisiològics i anatòmics (la reproducció, la cura dels òrgans reproductors, els mètodes anticonceptius...).

Tot i que a poc a poc la societat es va conscienciant sobre la importància de tractar la sexualitat, des de l'inici del procés evolutiu tenim davant una realitat on clarament es demostra la necessitat d'avançar cap a la promoció dels drets dels nins, nines i adolescents i, per tant, rebre una educació sexual completa (Assemblea de les Nacions Unides, 2010). Tal com es comentava anteriorment avui dia ens trobam amb moltes problemàtiques arrelades dins el comportament social fruit d'aquest llegat. Amb el pas dels anys, s'han començat a instaurar programes, iniciatives, millores per donar una cobertura directa davant el buit educatiu en matèria de sexualitat, però: aconseguix entendre el missatge el jovent? promocionam una educació sexual que realment resol les seves necessitats? coneixem realment quines són les necessitats del jovent? (Cárdenas, 2015).

L'educació sexual integral resulta una conjunció entre els agents (família, professorat, serveis socials, centre de salut...) que interfereixen en el creixe-

ment d'un nin, nina o adolescent i vetlen per la seva seguretat i l'establiment d'una xarxa educativa que articuli un espai òptim per fomentar competències, eines i aprenentatges sobre el seu cos, els vincles afectius, els rols que es defineixen dins la societat... És a dir, un espai on qüestionar la realitat, ja que la sexualitat humana es defineix, es practica i es posa de manifest en tot el que som, pensam, feim, sentim i expressam (Pedrido, 2017).

Les propostes didàctiques són unitats o mòduls integrals d'aprenentatge i és per això que ens ofereixen una modalitat per treballar la temàtica exposada anteriorment. El que es presentarà a continuació són els resultats obtinguts per establir uns principis bàsics que faran de puntal a l'hora de dissenyar programes educatius sobre educació sexual i així incorporar-los dins l'ensenyament d'una manera natural, contínua i entretinguda dins l'adolescència. Els continguts s'han d'ajustar a l'etapa evolutiva dels receptors i s'han de promoure actituds responsables i saludables per pal·liar les problemàtiques actuals i crear estratègies per vetlar pel benestar infantil i adolescent.

2. Objectius i metodologia

Tal com comentàvem abans, el fenomen de reggaeton ha tengut molt d'auge dins el col·lectiu d'adolescents perquè aquest gènere musical ajuda a donar cobertura a les necessitats d'identitat i d'acceptació. Vista aquesta sinergia es plantegen diverses directrius per poder dissenyar una proposta didàctica per tractar la temàtica amb els adolescents, cosa que

afavorirà el diàleg i la reflexió mentre es duen a terme petites iniciatives que contribueixen a una educació sexual integral per aconseguir el benestar dels adolescents i invertir esforços a millorar la població del futur. Aquest procés s'ha duit a terme gràcies a diversos procediments que s'expliquen a continuació.

Primer de tot, per aventurar-nos en la recerca bibliogràfica s'han classificat 2 tipologies de documents per donar fonament teòric al treball. Per una banda, s'han compilat materials impresos de rellevància dins aquests dos conceptes i, per una altra, amb la finalitat d'adquirir informació en línia, s'ha duit a terme una cerca mitjançant bases politemàtiques i monotemàtiques, fent servir paraules i conceptes clau dins aquest article relacionades amb l'adolescència, la música i la seva relació, i proporcionant informació per elles soles i en combinació a manera d'equacions de recerca. A més d'això, s'han tengut en compte les citacions que fan els autors dins les seves investigacions. A l'hora de seleccionar els documents, s'han seguit diversos criteris com ara la correcta citació i referenciació de la informació o l'autoria.

Després de poder establir una fonamentació a aquest article, s'han consultat experts amb la finalitat d'obtenir més informació que doni suport a la proposta didàctica. Aquest procediment s'ha efectuat de la manera següent:

1r pas - Creació del qüestionari basat en aspectes importants a tenir en compte per a la proposta d'acord amb la bibliografia i els programes didàctics sobre la matèria.

2n pas - Selecció d'experts i estudi-

ants capacitats per emplenar el qüestionari, amb la finalitat d'aconseguir una mostra de 21 persones: 6 experts acadèmics (experts universitaris de la Universitat de les Illes Balears amb coneixements sobre temàtiques afins a l'estudi), 5 experts professionals (professionals que treballen en contacte amb les variables en qüestió i desenvolupen accions relacionades amb l'adolescència, la música, la violència de gènere...), 4 experts educadors (professionals de l'educació i membres d'equips psicopedagògics en contacte amb adolescents) i 6 estudiants universitaris (persones en formació de diverses branques per poder dotar la proposta d'una visió integral de les diverses ciències que estudien l'educació).

3r pas - Recollida d'informació

4t pas - Resultats, categoritzats per:

- Importància de tractar els temes següents en la proposta didàctica:

Per tal de saber quins temes s'han d'incorporar dins la proposta didàctica es varen plantejar 10 aspectes a considerar. La persona enquestada va numerar de menor a major, amb valors numèrics del 0 al 3 la importància dels temes, utilitzant la tècnica Likert per especificar el grau d'acord o de desacord que presentava l'individu, partint del 0 com a gens important fins a l'afirmació d'indispensable amb el 3.

D'aquest apartat, s'han elegit 8 temes a tractar dins la proposta i s'han discriminat, segons el resultat, els dos amb la puntuació més baixa. Seguidament, es qüestionen diversos aspectes a tenir en compte a l'hora de treballar la temàtica amb les persones adolescents i així poder establir una

base per a la proposta didàctica.

- Sobre la proposta didàctica:

En aquest article es vol compartir la planificació de la proposta didàctica i definir un protocol marc que determinarà el que s'ha de tenir en compte dins la intervenció i de quina manera s'ha de dur a terme. Es recomana pensar iniciatives que tinguin una continuïtat i una relació entre si per poder teixir a poc a poc una xarxa de coneixements i aprenentatges lligats entre ells per aconseguir progressivament valors, actituds i sabers sobre el tema en qüestió.

La investigació inicial està composta per un altre procediment més, afegit al que s'ha explicat fins ara. Aquest procediment d'investigació qualitativa està relacionat amb un estudi de la realitat en el seu context natural, amb l'objectiu de poder reflexionar sobre el significat d'alguns aspectes que hi entren en joc. És per això, que es va fer una selecció de 15 cançons sota una sèrie de criteris acurats i es va elaborar una interpretació de la lletra de les cançons i del seu videoclip. D'aquesta manera, es va poder extreure una idea més concreta sobre com tracta la sexualitat el fenomen del reggaeton.

Les indicacions que es proposen estan dissenyades partint dels resultats i conclusions extretes d'aquests tres procediments, fet que atorga solidesa a la proposta elaborada.

A més a més, cal dir que aquesta proposta didàctica es podria haver fet basant-se en molts altres gèneres musicals, ja que resulten un producte creat dins un sistema patriarcal i és per això que ens podem trobar moltes petjades a molts altres estils. L'elecció del reggaeton és perquè a l'actualitat

gaudeix d'una gran popularitat entre el col·lectiu adolescent i amb la tria es pretén fomentar un esperit crític vers els missatges i un espai de reflexió i aprenentatge mitjançant una eina (la música) que entretén, agrada i que se sent molt propera.

3. Anàlisi de dades / resultats / descripció i avaluació de la pràctica

Dins aquest apartat es presentaran els resultats obtinguts mitjançant el qüestionari passat a 21 persones i estableix uns fonaments per treballar amb adolescents.

3.1. Persones destinatàries

De la consulta als experts es desprèn que el col·lectiu de 13-14 anys és el més indicat per focalitzar-hi la proposta didàctica. Aquesta etapa està caracteritzada pel pas de la preadolescència cap a l'adolescència, una etapa on es comencen a experimentar els primers canvis, comencen a fer-se més independents i experimenten una major autonomia en la seva personalitat i els interessos. En aquesta etapa, el grup classe és un grup de confort, ja que el vincle i la unió faciliten el diàleg és interessant desenvolupar dinàmiques i iniciatives que parteixin d'aquest conjunt. A més a més, el fet de ser un grup amb un màxim de 30 alumnes aproximadament fomenta un espai de diàleg i un espai on interaccionar entre iguals de manera còmoda.

Per tal de poder assolir l'objectiu i les fites que ens proposam és necessari motivar els participants. Cal inserir-los dins la pràctica per poder despertar-los la curiositat i la predisposició

a aprendre i a culturitzar-se gràcies a un element que tothom coneix i comparteix: la música. La reflexió conjunta afavoreix l'intercanvi de pensaments, idees, creences i incita el despertar de l'esperit crític i un coneixement de la gent que ens envolta i del funcionament de la societat on vivim.

3.2. Finalitat

Totes aquestes iniciatives, activitats, projectes, accions... que es posen en marxa han de partir d'una finalitat clara: dotar d'eines i estratègies perquè l'individu pugui analitzar, entendre i reflexionar sobre el que escolta i la complexitat d'això. El nostre objectiu és que com a persones crítiques i receptores de la música puguin plantejar-se tots els elements que hi entren en joc.

En moltes ocasions el que veim, escoltam o sentim ve marcat per una barreja d'ideals, ficció, realitat... i és per això que si es fomenta la reflexió, es poden posar damunt la taula moltes problemàtiques o situacions que es donen avui dia. Mitjançant l'intercanvi de pensaments i de parers, podem fer que l'alumnat extregui idees realistes i clares que recaiguin en la millora social.

Si partim d'aquests principis, podrem aconseguir diversos objectius com l'esperit crític, l'empoderament del jovent o la consciència de missatges que trobam subjugats a la realitat que ens envolta.

3.3. Continguts

Els continguts principals d'aquestes iniciatives són motivats per l'adquisició de competències a diferent

escala, els quals podem classificar en tres eixos:

- Continguts conceptuals:

Aquests continguts es relacionen amb l'adquisició i el coneixement d'idees bàsiques o conceptes que engloba la música com: la importància de la música dins la societat i la identitat que aquesta ens facilita, els gèneres musicals com a fenòmens que duen implícits molts d'aspectes, la violència simbòlica que emergeix dins molts aspectes i situacions quotidianes i les seves formes d'expressió dins la música, entre altres.

- Continguts procedimentals:

La capacitat de l'alumnat és la tasca dels continguts procedimentals. És per això que mitjançant la temàtica fomentam la diversitat de pensaments entre els integrants, habilitats per identificar-se amb altres companys i companyes o la capacitat per entendre el que escolten i donar-li un significat, un aprenentatge.

- Continguts actitudinals:

Els aspectes i conceptes tractats dins les diferents accions han de possibilitar que l'individu interioritzi i apliqui els aprenentatges que en derivin i d'aquesta manera aconseguir que reflexioni i repensi les seves actituds i creences.

3.4. Temàtiques

Tal com s'exposava abans, la música és un espai idoni per tractar moltes problemàtiques socials a les quals ens trobam sotmesos i una eina per treballar molts de conceptes que du implícits.

Si ens volem centrar amb la temàtica del reggaeton, els experts apunten al fet que els temes primordials a trac-

tar són els següents: la influència de la música en la societat, la representació de l'home i la dona dins la música, el significat de les lletres, els valors relacionats amb l'ideal romàntic, el sexe i la igualtat de gènere.

Tot i això, és necessari esmentar que la música és una eina polivalent i amb moltes possibilitats, que per si mateixa dona una gran flexibilitat per tractar temes i problemàtiques socials lligades a la sexualitat. Podríem aprofitar el mateix espai per incloure temes en relació amb la violència simbòlica, l'autoestima o les relacions afectives i sexuals que establim amb les persones que ens envolten, entre molts altres temes.

3.5. Enfocament metodològic i temporització

A l'hora de pensar quina ha de ser la metodologia que regirà la planificació hem de tenir present un aspecte molt important perquè l'alumnat aconseguixi treure un gran profit a les accions: la interacció constant.

Persones expertes donen suport a la idea d'establir programacions on la interacció constant i de manera presencial ha de ser l'element bàsic de les activitats, ja que en el moment en què l'individu s'insereix dins l'aprenentatge, agafa un rol proactiu davant allò que se li proposa. A més a més, el fet de realitzar dinàmiques i reflexions cara a cara fomenta l'establiment de vincles sans i relacions basades amb la confiança i el respecte.

Per tal de donar continuïtat a la nostra programació i un seguiment a tot el que es tracta podem facilitar sessions dins l'horari lectiu d'entre

50-60 minuts per treballar la temàtica. La planificació ha de ser acurada sobre els temes que es volen tractar, ja que a poc a poc i a mesura que es realitzin les sessions, s'anirà teixint un aprenentatge general a partir de cada sessió. D'aquesta manera, l'alumnat anirà agafant consciència dels aspectes treballats mentre teixeix una xarxa, interconnecta i s'adona de la reciprocitat que s'estableix entre iguals.

3.6. Recursos humans

Professionals experts apunten, en referència als recursos humans necessaris per poder fer plans dissenyats per aconseguir la fita, que s'ha de comptar amb el suport de dos recursos fonamentals: el servei d'orientació del centre i una persona externa. Aquesta elecció ve determinada pel rol que pren cada un dins l'activitat. El servei d'orientació fa de promotor i executor de la proposta, amb l'ajuda d'una persona externa perquè, en moltes ocasions, aquesta provoca efectes diferents en els receptors i aporta un clima relaxat i espontani que convida a deixar de banda la por o la inseguretats de parlar d'aspectes més personals davant el professorat.

Pel que fa a l'elecció d'aquesta persona externa ha d'estar motivada pels requisits que trobi oportuns el centre, però es recomana que compleixin diversos requisits que poden ser d'ajuda a l'hora de l'elecció: una titulació bàsica en Psicologia, Educació social, Pedagogia..., amb coneixements sobre el moment evolutiu de l'adolescència i el procés d'autoafirmació i de la concepció dels fenòmens socials actuals. També es recomana una

formació en dinamització de grups, creació de programes socioeducatius o en temes d'igualtat de gènere o d'educació sexual.

3.7. Recursos materials

Els recursos materials aniran lligats a les activitats que es dissenyaran, però sempre s'haurà de tenir en compte la necessitat de materials mínims i bàsics, i un espai que s'adeqüi a les necessitats de l'acció. Un espai on l'alumnat se senti còmode, es pugui relacionar i disposar d'elements bàsics.

3.8. Activitats

Així com hem pogut veure, a mesura que es presenten els resultats de la consulta a professionals en la matèria, s'ha conclòs que la participació dels individus ha de partir del dinamisme, la reflexió i la participació de tots per aconseguir un intercanvi de vivències, opinions o pensaments. Es torna a remarcar la vivència d'aquestes accions, ja que es fomenta que la persona entri en joc i participi davant el repte plantejat.

El debat o les creacions artístiques són formats d'activitats que poden resultar útils dins la nostra planificació i en poden ser pilars fonamentals.

3.9. Avaluació

L'avaluació de les accions és un aspecte molt important a l'hora de dissenyar-les, ja que ens dona a conèixer com ha incidit la pràctica sobre els receptors i també els punts forts i dèbils de les nostres accions amb una

finalitat clara: aconseguir un sistema de millora continua encaminat a perfeccionar el que transmetem al jovent.

Per una banda, podem plantejar l'observació de grup com una manera d'avaluar les accions. Aquesta observació es pot posar en acció de diferents maneres, com per exemple, fixant-nos en la participació, l'assoliment d'idees, el respecte vers les opinions de tothom...

Per altra banda, també podem seguir amb l'observació de grup a mesura que es van realitzant les sessions i valorar si d'alguna manera això ha incidit en la manera de resoldre conflictes entre iguals i de respectar els pensaments dels altres, i analitzar si hi ha canvis de comportament d'una acció a una altra.

A més a més, també podem preparar un qüestionari a l'alumnat format per un aplec de preguntes de manera anònima relacionades amb la metodologia que s'ha utilitzat, els aprenentatges i la utilitat de les sessions.

4. Conclusions i discussió

Després d'haver duit a terme el procés d'investigació, és necessari recordar els objectius principals d'aquest article, partint de la idea de conèixer la relació i la confluència entre les persones adolescents i el reggaeton com a primera passa per poder elaborar una consulta a professionals on es donaran uns fonaments i unes bases amb la finalitat de poder dissenyar activitats o propostes que tractin aquesta temàtica. Aquests dos procediments estan pensats per poder obtenir un gran ventall d'informació acurada al que es vol dur a terme i, sobretot, uns aspec-

tes a tenir en compte a l'hora posar en marxa activitats.

Tal com es plantejava anteriorment la necessitat d'actuar davant la situació actual del jovent és imperant, ja que en el dia a dia podem veure situacions on la falta d'educació sexual és notòria. L'actualitat és plena de notícies que deixen entreveure que, tot i que en els darrers anys hem començat a caminar cap al compliment del dret universal a rebre una educació sexual, ens queda molt per pensar i per fer. Davant aquesta situació, se'ns presenta la necessitat que el jovent parli, s'expressi, entengui i reflexioni sobre moltes coses que ens envolten. La música és un espai còmode i de confort, el fet de ser un element cultural ens dona l'oportunitat per parlar sobre la realitat i sobre les problemàtiques que ens envolten. La música ens ofereix un espai per canviar i per conèixer-nos.

En moltes ocasions la por, la incertesa, la incomoditat o l'angoixa són sentiments i emocions que ens paralitzen a l'hora de parlar de sexualitat amb els infants i joves. Aquest pensament confronta totalment el món on vivim, un món globalitzat, nou i en constant moviment. Si obrim la televisió, navegam per Internet o llegim un periòdic, podem veure que ens desenvolupam i ens feim adults dins una societat on la sexualitat i tots els seus sentits hi són presents constantment. És per això que planteig... Vivim dins una societat sexualitzada, però... de quina manera podem apoderar-nos d'una sexualitat sana si ningú ens n'ha parlat i ningú ens ensenya com?

A parer meu, aquesta omisió que feim a l'educació sexual afecta de manera negativa totes les etapes evoluti-

ves, ja que la vivència de la sexualitat és un aspecte que ens acompanyarà tota la vida i resultarà un procés d'aprenentatge constant, permanent i continu. Si propiciem una educació sexual integral des de la infància, rompem el tabú d'aquesta i li donarem llum. Tot i que parlem poc de la sexualitat, constantment ens feim moltes preguntes en les diferents etapes vitals i la necessitat de resoldre-les ha de ser el motor per activar aquesta esfera de l'educació.

Fa molts anys que som conscients d'aquesta necessitat, però sempre ha quedat en un segon lloc, en una incertesa. L'omissió d'una educació sexual, com podem veure, comença a deixar petjades dins la societat de molts tipus. Violència de gènere, agressions sexuals, assetjaments i discriminacions al col·lectiu LGTB... són realitats que ens envolten avui dia i que demostren la importància de l'educació sexual. Ha de ser una educació sexual integral que s'estengui i tengui continuïtat i, sobretot, que parteixi de tots els contextos on es troba un infant. L'educació sexual és una tasca de tots, de manera voluntària o no, i de manera conscient o no. En el moment en què implementem aquesta educació integral estarem promocionant el dret humà a rebre-la i sobretot, estarem invertint esforços a millorar el benestar dels individus d'avui per aconseguir una població del futur més sana, on s'hauran superat problemàtiques existents avui dia i on es podran prevenir situacions de risc.

El fet d'oferir una educació sexual és acceptar una necessitat real de l'ésser humà, naturalitza la sexualitat com una esfera vital que forma l'individu

i que marca per complet el transcurs vital.

L'arribada del reggaeton ha suposat una polèmica i un debat constant dins la societat. Tal com s'ha explicat abans, la música és un espai on conèixer-se, reafirmar-se i sentir-se un individu més dins la societat. Un dels temes més polèmics ha estat la temàtica i els ideals d'aquest gènere musical, ja que significa la involució i el suport al sistema patriarcal on vivim. La dona com a objecte, la submissió o la denigració són aspectes presents dins les lletres moltes de les cançons o dels videoclips del reggaeton. Quan aquest missatge conflueix en el moment evolutiu de l'adolescència, crea dubtes: realment pensen el que escolten? entenen el que escolten?

El missatge subliminal que s'utilitza en moltes ocasions fa que la interiorització d'aquests aspectes, valors o pensaments resulti un procés lent, progressiu o simplement, una informació més dins la nostra ment. Aquest bagatge d'accions, missatges i ideals resulten l'exaltació de l'amor romàntic duit a l'extrem. Es ven una imatge de les relacions de parella, de les relacions sexuals des d'un punt de vista extremament lligat al desig sexual, a la luxúria on el plaer físic i sexual hi és present sempre i de manera prioritària. Deixa en segon lloc l'estima, l'afecte i el respecte. Aquesta percepció es lliga en moltes ocasions amb una visió de la relació basada en l'exclusivitat, la possessió, la gelosia o l'abús de poder com a valors principals dins els vincles i que ens deixa entreveure relacions entre homes i dones marcades per la violència simbòlica, una violència subliminal, que sovint passa

desapercebuda, però que de totes maneres fa el mateix mal.

Davant aquesta realitat i en contraposició amb aquest fenomen ha entrat en joc l'antítesi: el reggaeton feminista. Aquest altre vessant del reggaeton ha aprofitat aquest espai, aquest consum de masses per mirar des d'una altra perspectiva la realitat i trobar un espai on expressar-se, alliberar-se i reafirmar-se. El reggaeton feminista pretén que aquest sistema en què vivim, aquest sistema marcat per una lògica patriarcal, canviï. Aquest moviment vol respondre a la realitat, vol reivindicar drets i sobretot, vol oferir un espai per la dona, lliure de prejudicis per ser ella mateixa, per cantar i per ballar perquè ella així ho vol. El reggaeton feminista lluita per canviar aquesta societat desigual mitjançant l'empoderament i la llibertat aprofitant aquest espai de consum que és el reggaeton.

La imatge de la dona que produeix i que canta és una imatge real de si mateixa, que en contraposició al reggaeton de sempre es mostra tal com és. La idealitat que en moltes ocasions podem identificar amb aquest gènere musical ve de la mà amb un únic patró de bellesa, un patró que se cenyeix a la perfecció física i la bellesa que entra en contraposició amb el valor de bellesa del reggaeton feminista, en què la bellesa rau en la diversitat i la llibertat.

Com podem veure, la música ens ofereix un espai ideal per parlar sobre tots aquests aspectes amb l'alumnat. Hem de partir de la idea que el fet de

viure dins una societat patriarcal dona lloc a productes marcats d'aquest sistema, però que mitjançant l'esperit crític podem fomentar un canvi de mirada cap a l'adquisició d'eines i de coneixements per encausar les nostres accions cap a la igualtat, el respecte, una millor visió de nosaltres, etc.

A més a més, gràcies a aquest element cultural tan apreciat, podem trobar una eina per parlar de sexualitat i de problemàtiques socials de manera lúdica i, sobretot, des d'un punt de partida clar: la música té un paper clau dins l'adolescència. Aquesta eina ens pot ajudar a afrontar la tasca educativa d'una manera que enganxi el jovent i ofereixi una seguretat per combatre l'angoixa, la por i la incomoditat professional davant el tabú.

Aquestes bases que s'apunten en aquest article han de ser el principi per poder dissenyar activitats, dinàmiques, iniciatives que aportin aprenentatges i nous coneixements al jovent d'avui dia. L'educació és el motor del canvi, és el principi per poder millorar i esdevé, juntament amb la música, una eina per millorar el benestar social.

Nota: La investigació amb la qual se centra aquest article fou guardonada l'any 2016 amb el II Premi d'Investigació en Estudis de Gènere del Grup 9 d'Universitats (G-9)¹ en la categoria de millor treball de fi de grau titulat: Proposta didàctica per al tractament d'imatges i missatges sexualitzats del reggaeton en adolescents. Tot i això, a l'article es fa una adaptació del marc teòric i s'aprofundeix en les conclusi-

1 <https://www.uni-g9.net/ii-premio-de-investigacion-en-estudios-de-genero>

ons de recerca amb la intenció d'actualitzar i donar continuïtat als resultats obtinguts en el moment de la investigació guardonada. D'aquesta manera, es vol aconseguir un estudi continu i actual de la temàtica.

5. Referències bibliogràfiques

- Álvarez, E., Heredia, H. i Romero, M. (2019). La Generación Z y las Redes Sociales. Una visión desde los adolescentes en España. *Espacios*, 40 (20), 9-21. Recuperat de <http://www.revistaespacios.com/a19v40n20/a19v40n20p09.pdf>
- Asamblea General de las Naciones Unidas (2010). *Informe del Relator Especial de las Naciones Unidas sobre el derecho a la educación*. Recuperat de <http://www.movilh.cl/documentacion/Derecho%20humano%20a%20la%20educaci%C3%B3n%20sexual.pdf>
- Ballester, L., Orte, C., i Pozo, R. (2014). Estudio de la nueva pornografía y relación sexual en jóvenes. *ANDULI. Revista Andaluza de Ciencias Sociales* (13), 165-178. Recuperat de http://institucional.us.es/revistas/anduli/13/10_Anduli_2014_Ballester_Orte_Pozo.pdf
- Benavente, B. T., Casado, S., Orte, C. i Ballester, LL. (2016). *Prevalencia del abuso sexual en la infancia: un estudio en estudiantes universitarios*. Barcelona: Ediciones Octaedro.
- Bourdieu, P. (1998). *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama
- Cárdenas, J. E. (2015). La educación sexual como estrategia de inclusión en la formación integral del adolescente. *Praxis* (11), 103-115. Recuperat de <http://revistas.unimagdalena.edu.co/index.php/praxis/article/view/1558/996>
- Dávila, O. (2004). Adolescencia y juventud: De las nociones a los abordajes. *Última década* (21), 83-104. Recuperat de <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=19502103>
- Garaigordobil, M., Larrain, E. (2019). Acoso y ciberacoso en adolescentes LGTB: Prevalencia y efectos en la salud mental. *Comunicar: Media Education Research Journal* (62), 79-90. Recuperat de <https://www.revistacomunicar.com/index.php?contenido=detalles&numero=62&articulo=62-2020-07>
- Govern de les Illes Balears (2020). *Amb tots els sentits: Programa d'educació afectiva i sexual en l'àmbit educatiu*. Recuperat de https://www.caib.es/sites/salutsexual/es/amb_tots_els_sentits/
- Hagner, J. (2019). ¿Fiera salvaje o flan de coco?: un estudio sobre la construcción metafórica de género en letras de reguetón común y feminista. (Treball de fi de Màster. Lunds Univertitet, Suècia). Recuperat de <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/8976652>

- Instituto de la Juventud (2016). *Informe Juventud en España 2016*. Recuperat de <http://www.injuve.es/observatorio/demografia-e-informacion-general/informe-juventud-en-espana-2016>
- Martínez, D. A. (2014). Música, imagen y sexualidad: El reggae-tón y las asimetrías de género. *El cotidiano: Violencia, cultura y género* (186), 63-67. Recuperat de <https://www.redalyc.org/pdf/325/32531428010.pdf>
- Organización Mundial de la Salud (2018). *La salud sexual y su relación con la salud reproductiva: un enfoque operativo*. Recuperat de <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/274656/9789243512884-spa.pdf?ua=1>
- Oriola, S. i Gustems, J. (2015). Música y adolescencia: usos, funciones y consideraciones educativas. *UTE. Revista de Ciències de l'Educació* (2), 28-45, Recuperat de <https://revistes.urv.cat/index.php/ute/article/view/660/690>
- Penagos, Y. (2012). Lenguajes del poder: La música reggae-tón y su influencia en el estilo de vida de los estudiantes. *Plumilla educativa: Instituto Pedagógico* (10), 290-305. Recuperat de <https://revistasum.umanizales.edu.co/ojs/index.php/plumillaeducativa/article/view/471>
- Predido, V. (2017). *El derecho a la educación sexual integral (ESI)*. Recuperat de <http://www.salud.gob.ar/dels/entradas/el-derecho-la-educacion-sexual-integral-esi>
- Ruiz, A. (2015). El papel de la música en la construcción de una identidad durante la adolescencia: ¿Dime que escuchas y te diré quién eres?. *Sineris, revista de musicología* (22), 1-42. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6357469>
- Viñals, A. (2016). El ocio conectado, móvil, transmedia y multisoporte de los jóvenes en la era digital. *Fonseca, Journal of Communication* (13), 99-113. Recuperat de <https://revistas.usal.es/index.php/2172-9077/article/view/fjc20161399113>